

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายศึกษาสถานการณ์การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ผู้วิจัยได้ขอเสนอขั้นตอนของการศึกษาดังนี้

รูปแบบการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นประชากรที่อยู่ในช่วงวัยแรงงานทั้งหมด 380 คน โดยแยกชายจำนวน 196 คน และหญิง จำนวน 194 คน และกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถสัมภาษณ์ และสนทนา พูดคุยพอรู้อเรื่อง เพราะกลุ่มเกษตรกรวัยแรงงานยังมีข้อจำกัดคือ ส่วนใหญ่ยังอ่าน เขียน ได้มีน้อยมาก ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

1. เป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ฝรั่ง ฝรั่ง กล้วย กล้วย กล้วย กล้วย มาเป็นเวลา 5 ปีขึ้นไป และมีภูมิลำเนาในพื้นที่ที่ศึกษา ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จำนวน 7 คน

2. ผู้จำหน่ายสารเคมีทางเกษตรและมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ จำนวน 2 คน

3. ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข ประธานแม่บ้าน ประธานเยาวชน

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2550 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2550 โดยเก็บข้อมูลช่วงเวลาพักกลางวันหลังรับประทานอาหารเสร็จ แล้วยังเก็บข้อมูลในช่วงเวลาเย็นซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลหลักว่างจากการทำงานและรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว โดยรายละเอียดได้ดำเนินการดังนี้

3.2.1 การสังเกต การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ทั้งการสังเกตทั้งแบบไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วมควบคู่กันไป โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมทุกขณะที่ทำการศึกษาวิจัยอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยได้เฝ้าดูและสังเกตปรากฏการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำการสังเกตบริบทพื้นที่ เช่น ลักษณะทั่วไปของชุมชน การกระทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน การกระทำทุกกระบวนการขณะใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร สังเกตปรากฏการณ์ในสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์เพื่อฟังนำเสียง สังเกตสีหน้า ดูแววตาและกิริยาท่าทาง เพราะพฤติกรรมที่แสดงออกดังกล่าวเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ให้ข้อมูลได้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้ขณะสังเกตผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้อาสาช่วยทำงานหลายอย่าง ตั้งแต่ การเตรียมอุปกรณ์ต่างๆจากบ้าน เหน้าใส่ผสมน้ำยา การดึงสายบางที่ใช้ต่อพ่วงน้ำยาจากเครื่องฉีดพ่น การเก็บและล้างอุปกรณ์

3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบนี้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เกษตรกร ผู้จำหน่ายสารเคมีทางการเกษตร การทำสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนซึ่งร่วมกับหน่วยงานราชการ เช่น คณะครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบความเข้าใจในเรื่อง การใช้สารเคมีทางการเกษตรรวมถึงพิษภัยและผลกระทบ ซึ่งทุกรายผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลแบบเจาะลึกตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้

3.2.3 จดบันทึกอย่างย่อและใช้เทปบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกขณะสัมภาษณ์

3.2.4 กล้องถ่ายรูป ใช้บันทึกภาพปรากฏการณ์ บริบทต่างๆของชุมชน

นอกจากนี้ผู้ศึกษาวิจัยได้มีเทคนิคต่างๆเพื่อให้การศึกษาครั้งนี้ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประกอบด้วยดังนี้

1. การเข้าชุมชน ผู้วิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 การแนะนำตัว ถึงแม้ว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่ศึกษารวมทั้งเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูล รู้จักและคุ้นเคยกันพอสมควร เนื่องจากผู้วิจัยเป็นเป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่มาเป็นเวลา 3 ปี ถึงแม้จากบทบาทเดิมที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตระหนักดีว่า ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ในกลุ่มเป้าหมายนั้น อาจไม่ได้รับทราบข้อเท็จจริงทั้งหมด เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลนั้น มีความกังวลว่า ผู้วิจัยได้มาสังเกตและจับตาดูจับผิดถึงพฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช แต่ผู้วิจัยก็ได้บอกเล่าความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลให้ทุกคนทราบว่า ผู้วิจัยกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก่อนจะสำเร็จหลักสูตรดังกล่าวจะต้องทำการวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้เห็นเกษตรกรบ้านก็ดสามสิบคลุกคลีกับสารเคมี

ทางการเกษตรเพื่อป้องกันกำจัดศัตรูมาหลายปีแล้ว จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์และพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรของชาวบ้านกุดสามสิบ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งในเรื่องประวัติส่วนตัว ความคิดเห็นและพฤติกรรมการการใช้สารเคมีทางการเกษตร การศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดความเข้าใจในการกระทำของบุคคล ความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลกระทบที่เกิดจากการกระทำนั้นๆ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรในหมู่บ้าน

1.2 ตัวผู้วิจัย ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่ง ได้เตรียมตัวเองทั้งด้านการรับฟัง ทศนคติ การวิเคราะห์ข้อมูลและการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในวิธีคิดและพฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูของเกษตรกร ขณะที่เก็บรวบรวมข้อมูลได้ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชน ทั้งการใช้ชีวิต การกิน การแต่งตัว ความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากชาวบ้านมากนัก เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ประเพณีและกิจกรรมต่างๆของชุมชนตลอดเวลาที่ศึกษาวิจัย ไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงภูมิความรู้ในสิ่งที่ชาวบ้านพูดแต่ใช้วิธีการซักถามเพิ่มเติมอย่างกระตือรือร้นและแสดงความคิดเห็นที่จำเป็นเพื่อ สร้างบรรยากาศในการสนทนา

1.3 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

แม้ผู้วิจัยจะปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษา และโดยส่วนตัวของผู้วิจัยกับชาวบ้านกุดสามสิบจะมีความสัมพันธ์สนิทสนมคุ้นเคยและมีความเป็นกันเองมากก็ตาม แต่การสร้างความสัมพันธ์ การสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านและองค์กรในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยก็ได้สัมผัสที่จะกระทำ ในที่ประชุมของหมู่บ้านที่ผู้นำชุมชนได้จัดประชุมขึ้น โดยใช้ที่ประชุมของหมู่บ้านเองเป็นสถานที่ประชุม ผู้วิจัยได้แนะนำตัวต่อที่ประชุมว่า ผู้วิจัยกำลังศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจะทำศึกษาวิจัยเรื่อง สถานการณ์และพฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตร ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมทั้งขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีประสบการณ์ทางการเกษตรที่ผู้วิจัยจะศึกษา

ในระยะแรกของการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนนั้นผู้วิจัยใช้เวลาว่างสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านที่ไม่ออกไปทำงานนอกบ้าน คือ ผู้สูงอายุ คนวัยกลางคนที่ต้องอยู่บ้านดูแลลูกหลานโดยพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน วัฒนธรรม ประเพณีของหมู่บ้านและพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงหลังได้พูดคุยกับกลุ่มคนต่างๆตามเป้าหมาย เช่น เกษตรกร ผู้นำชุมชน ผู้จำหน่ายสารเคมีและวัสดุที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช

2. แหล่งข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสารวิชาการ ทั้งด้านการเกษตร เช่น คู่มือแนะนำการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร เอกสาร วิชาการ ด้านสาธารณสุข สถิติ รายงานการเจ็บป่วยของผู้ป่วยหรือผู้ที่สัมผัสกับสารเคมีทางการเกษตร จาก รายงานผลการวิจัยและจากเกษตรกรการผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์ทางการเกษตรและทราบข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำหน่วยสารเคมีและอุปกรณ์ที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนและข้อมูลตามประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านประกอบด้วย ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน ข้อมูลด้านการเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ที่ตั้ง เขตติดต่อ การคมนาคม สถานที่และหน่วยงานต่างๆ

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และเป็นการศึกษาเชิงพรรณนา โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจต่อสถานการณ์และพฤติกรรมของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ผู้ศึกษาได้ยึดหลักจรรยาบรรณ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้ศึกษาโดยได้แจ้งวัตถุประสงค์และขั้นตอนของการศึกษาและได้รับความยินยอมจากบุคคลในปรากฏการณ์ที่ศึกษา ไม่ใช้วิธีการบังคับขู่เข็ญ หรือหลอกลวงเพื่อให้ได้ข้อมูล และเพื่อไม่ให้ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ถูกศึกษาเป็นเรื่องเปิดเผย หรือทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล ในการเขียนรายงานผลการศึกษาก็ไม่ระบุชื่อและนามสกุลจริงของผู้ให้ข้อมูล

3.3 การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษานี้ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลตามวิธีต่อไปนี้

3.3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความถูกต้องหรือไม่ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้นั้น โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้าดังกล่าว คือ ได้มีการแสวงหาความเชื่อถือได้ของแหล่งที่ต่างกันโดยพิจารณาถึงเวลา สถานที่ และบุคคล ข้อมูลต่างเวลาคงต่างกันหรือไม่ ข้อมูลที่ได้ต่างสถานที่จะต่างกันหรือไม่ และหากบุคคลซึ่งให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่ ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยหลังจากได้ข้อมูลครั้งแรกจากกลุ่มเกษตรกรแล้ว ผู้วิจัยได้ทิ้งระยะเวลา ให้

ผ่านไปพอสมควร เมื่อมีความคุ้นเคยกันมากขึ้นผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นสำคัญ ร่วมกับการใช้วิธีสังเกตและหาข้อมูลประกอบจากผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือ ทราบข้อมูล เช่น ผู้ใช้สารเคมีทางการเกษตร ผู้จำหน่ายสารเคมีทางการเกษตร รวมทั้งศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารร่วมด้วยเพื่อดูว่า เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เป็นการยืนยันความถูกต้องและบางครั้งก็เพื่อให้ได้ ข้อมูลใหม่ที่จะช่วยเสริมข้อมูลเดิมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล(Methodological Triangulation)

คือ

การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ควบคู่กับการสังเกต พร้อมทั้งข้อมูลเอกสารประกอบซึ่งข้อมูล ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนั้นต้องมีความชัดเจน ครบถ้วนสมบูรณ์ และครอบคลุม วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย สามารถตอบปัญหาของการศึกษาวิจัยได้ชัดเจน ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัย จึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูล และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็น ระบบ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล เมื่อเก็บข้อมูลทั้งจาก เอกสารและภาคสนามในแต่ละขั้นตอนได้มากพอ ก็จะนำมาจัดทำเป็นหมวดหมู่ว่า ข้อมูลนั้นเป็น เรื่องเกี่ยวกับประเด็นใด เช่น ลักษณะวิถีชีวิตทั่วไป วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ผู้วิจัยจะทำการสรุปเบื้องต้น เพื่อตอบคำถามว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดกับใคร เกิดได้อย่างไร เกิดจาก สาเหตุเดียวหรือหลายสาเหตุ มีความซับซ้อนอย่างไร ทำไมจึงเกิดขึ้น มักเกิดสถานการณ์แบบใด มีผลกระทบอย่างไรบ้าง ซึ่งข้อมูลเบื้องต้นนี้จะเป็แนวทางในการหาข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่ สมบูรณ์ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามซ้ำ สัมภาษณ์เพิ่มเติมและสังเกตในประเด็นที่ขาดหายไป เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด